

МЕТАФІЗИКА АБСУРДУ Й ЕТИКА ГУМАНІЗМУ

Серед письменників та інтелектуалів минулого сторіччя, творчість яких викликала великий інтерес серед інтелігенції Заходу й чинила на неї значний вплив, одне з чільних місць належить Альберу Камю. Це реноме Камю, при всіх дискусіях, які ведуться навколо його спадщини, не дуже похитнулося і в наш час, що переконливо засвідчує вагомість його внеску в літературу й духовну культуру ХХ ст.

Творчий шлях Камю був непростий і нелегкий, на ньому було більш ніж досить труднощів, напружених пошуків і болісних розчарувань. І все-таки можна сказати, що письменницька доля Камю склалася щасливо — у тому розумінні, що його творчість досить швидко була сприйнята сучасниками, спершу на батьківщині, а потім і за її межами. Її розголос швидко зростав, а з ним і слава Камю, йому судилося стати одним із «духовних лідерів» покоління, одним із визнаних речників і водночас наставників західної інтелігенції, яка переживала стресові потрясіння. Ця слава Камю викликала й немало скепсису, зокрема в радянській критиці, якій хотілося бачити в ній лише скороминущу данину моді.

Нині вже можна з певністю сказати, що творчість Камю витримала найсуворішу й найсправедливішу перевірку — перевірку часом.

Ім'я автора «Чужого» й «Міфу про Сізіфа» вписане як в історію літератури, так і в історію філософії ХХ ст., і це цілком виправдано, як і поділ його творчості на «літературну»

й філософську. Однак не виправданим є надто категоричний поділ Камю на «філософа» й «письменника», що нерідко зустрічається, поділ, що руйнує його цілісний образ. Сам Камю неодноразово заперечував свою належність до філософів і волів скоріше називати себе літератором.

Справді, за своїм, сказати б, статусом він був «вільним філософом», мислителем-есеїстом, а не філософом-професіоналом, на відміну від Ж. П. Сартра чи Г. Марселя, він ніколи не прагнув витворення філософської системи. Головний і, власне, єдиний предмет роздумів Камю — це людина, її свідомість і психологія, її місце й доля в світі, її поведінка в різних життєвих ситуаціях. А це предмет, спільний з літературою, яку небезпідставно визначають і як «люднознавство», що ж до форми роздумів, есеїстики, то вона здавна входить до літературної традиції, зокрема французької. Істотним є і те, що Камю тяжів до образного типу мислення, яким позначена вся його творчість, зокрема есеїстична. Як побачимо далі, образ-поняття виступає у нього улюбленим засобом і формою вираження думки незалежно від рівня її абстрагованості. З цим пов'язана внутрішня потреба в міфологічних образах і мотивах, характерна для його творчості, виразна міфологічна інтенція його філософсько-художнього мислення.

За своїм духовним складом Камю не був кабінетним мислителем і письменником. Йому був властивий жадібний інтерес до життя в його конкретиці, повноті й розмаїтті проявів. Виходець із найбільшого прошарку, він мав великий і різнобічний життєвий досвід, яким мало хто з тогочасних французьких інтелектуалів міг похвалитися. Безперечно, у цьому досвіді — основа і визначальний імпульс творчості Камю, проте в ній, на відміну від письменників близького йому типу, зокрема старших його сучасників Мальро й Сент-Екзюпері, відсутнє пряме, неопосередковане вираження пережитого й передуманого автором. Винят-

ком є хіба що його останній, незавершений роман «Перша людина», де він часто вдається до специфічної документально-ліричної форми вислову.

Необхідно ще зазначити, що у французькій культурі ці дві сфери духовної діяльності, філософія і література, зближені значно більше, ніж у нашій культурній традиції. Принаймні десь із часу пізнього Відродження з'являється у Франції тип культурного діяча, який у своїй творчій діяльності нерозривно поєднує ці дві сфери. Досить згадати Монтеня і Паскаля, Лабрюєра й Ларошфуко, великих просвітників XVIII ст. — Монтеस्क'є і Вольтера, Дідро і Руссо, з пізніших часів — Шатобріана і мадам де Сталь, Ренана і Анатолія Франса. Ця традиція не згасла і в ХХ ст., окрім уже згадуваних Сартра й Г. Марселя, її переконливо представляють такі відомі письменники, як Поль Валері й Андре Жид, Андре Мальро й Сент-Екзюпері. Альбер Камю тісно пов'язаний з цією глибинною національною традицією, у ній — одне із джерел його творчості.

Народився Альбер Камю 7 листопада 1913 р. в містечку Мандові, в Алжирі, який на той час був французькою колонією. Його батько, виходець із Франції, був найманим сільськогосподарським робітником, мати, іспанка за походженням, працювала прибиральницею в багатих сім'ях. Тяжко поранений у битві на Марні восени 1914 р., батько помер у шпиталі рівно через рік після народження сина. Після цього мати з дітьми перебралася в місто Алжир, де оселилася в убогому передмісті Белькурі. Майбутньому інтелектуалові довелося рости й навчатися на мізерну платню, яку заробляла мати-прибиральниця. Та й освіту йому пощастило здобути лише завдяки тому, що один з учителів лицію, розпізнавши в ньому обдаровану дитину, виклопотав для нього стипендію. І під час навчання в Алжирському університеті йому довелося працювати для «самоутримання», що призвело до виснаження організму й захворювання на су-

хоти. Словом, злидні й соціальна нерівність не були для Камю абстрактною соціологемою, для нього це був світ, знаний на власному життєвому досвіді, відкрита й болісна проблема, про яку він не забував і тоді, коли став знаменитим письменником.

Однак було б помилкою уявляти молодого Камю таким собі «різночинцем», похмурим і обуреним, пригніченим злиднями й комплексом соціальної неповноцінності. У спогадах друзів і автобіографічних екскурсах вимальовується зовсім інший образ: молодика життєрадісного й енергійного, навіть експансивного, жадібного і до знань, і до «радощів земних», захопленого духовними горизонтами, які перед ним відкривалися. Для нього багато важили і світ чарівної середземноморської природи, який його оточував, і світ духовної культури, в який він усе глибше входив, ними він жив інтенсивно, якщо не натхненно, урівноважуючи тим соціальне неблагополуччя. «Я перебував, — писав згодом Камю, — десь на півдорозі між злиднями й сонцем. Злидні не дозволяли мені повірити, нібито все гаразд в історії і під сонцем; сонце навчало мене, що історія — це ще не все. Змінити життя — так, але тільки не світ, який я обожаював».

Та середземноморська природа і французька філософія й література були не просто захопленнями молодого Камю — вони ставали підвалинами його світогляду і його естетики. Ще в студентські роки він пробує звести їх у певну систему, спираючись на середземноморську культурну традицію, яка на рубежі століть набула популярності в інтелектуальних і літературних колах Франції. У тій чи іншій мірі їй віддали данину Ш. Моррас і М. Баррас, А. Франс і А. Жид, П. Валері та інші письменники. Середземноморська культурологія Камю теж засновується на античній культурі з її пластично-чуттєвим «поганством», з її культом тіла, яке є і організуючим первенем світовідчуття, і вищим критерієм мистецтва. Разом з тим Камю вважав, що «середземномор-